

УДК 008:061 (477.51.)

DOI 10.31654/2520-69-66-2022-21f-107-190-197

Шкурко М. П.

голова Громадської спілки «Ніжинське товариство «Просвіта»»

Двоєдина задача нової «Просвіти»

Стаття присвячена ролі товариств «Просвіта» в сучасних умовах застосування ворогом ідеологічно-психологічних спеціальних операцій в українському інформаційному просторі. Обґрунтовується необхідність вирішення двоєдиної задачі – консолідації відновленої мережі товариств «Просвіта» у всеукраїнській громадській спілці та інтеграції «Просвіт» до владних інститутів на всіх рівнях.

Ключові слова: національна стійкість, ідеологічно-психологічні спеціальні операції, товариства «Просвіта», громадська спілка, консолідація, інтеграція.

Будь-яка країна буде мати незалежність лише за умови національної стійкості, яку демонструють як держава, так і громадянське суспільство [1]. Національна стійкість України переживає безпрецедентні випробування в умовах довготривалої неоголошеної війни російської держави. Вона особливо має підступний і нищівний характер з огляду на застосування ворогом ідеологічно-психологічних спеціальних операцій в українському інформаційному просторі. Територіальні втрати на півдні й сході України, які виникли через відсутність достатнього опору, свідчать, що національна стійкість не була там забезпечена не тільки з огляду на військові чинники національної безпеки, але й щодо готовності громадянського суспільства до самообілізації та організованого спротиву. У цьому сенсі північні області виявилися на висоті викликів воєнного часу. Громадянське суспільство в цій частині країни засвідчило непохитність національної стійкості в час екстремальних випробувань.

Серед громадянських інститутів, задіяних у формуванні національної стійкості, помітне місце займають товариства «Просвіта». Не дивлячись на організаційну слабкість всеукраїнської структури, місцеві осередки працюють в автономному режимі, зберігаючи тяглість традицій. Не зважаючи на тривалі перерви, товариства «Просвіта» працюють самостійно по всій Україні до сьогодні й залишаються одними з небагатьох системних поборників цивілізаційної

ідентичності українського населення, яке сформувало мононаціональний склад суспільства. Так сталося, що національні меншини, які є зрусифікованішими за українців, не виявляють потреби в самоідентифікації та самоорганізації, тому «Просвіти» мають опікуватися й ними, здійснюючи їхню інтеграцію до українського громадянського суспільства. Щоб реалізувати таке завдання та бути носієм історичної правди й цивілізаційних цінностей розвиненого європейського простору для всіх громадян держави, товариством «Просвіта» потрібно радикально вдосконалити організаційну структуру шляхом фактичного перезаснування в спілку товариств «Просвіта», починаючи від низових структур. Витворення нової якості «Просвіт» має полягати в побудові (чи відродженні) міцної матеріальної бази в кожному осередку для професійної роботи персоналу з високим рівнем наукової й практичної підготовки та мотивації. Для цього потрібно взяти на озброєння досвід просвітянських попередників. Минулорічне ознайомлення зі станом «Просвіт» на місцях – у Тернополі, Рівному, Ужгороді, Золочеві (на Львівщині), а також вивчення історій «Просвіт» на Прикарпатті (Івано-Франківщина) та на Поділлі (Вінниччина і Хмельниччина) засвідчило, що «Просвіти», які колись мали будівлі, земельні угіддя, підприємства й значні фінансові дотації від урядів Австро-Угорщини, Чехословаччини, Польщі, нині, на диво, нічого цього не мають у сучасній державі Україна. Виглядає, що чужі уряди були зацікавлені в просвітницькій діяльності українців, а свій – ні. Парадоксальна ситуація, на перший погляд, пояснюється очевидним фактом – маргіналізацією суспільства внаслідок кризи традиційних цінностей під впливом нав'язування йому корупційно-олігархічної ідентичності, а в підсумку – відчуження громадянина від держави [2]. Це ослабило державу економічно й безпеково настільки, що вона стала спокусливою для загарбництва з боку північного сусіда.

Висновок полягає в тому, що формування цивілізаційної ідентичності українців, як ідеологічного нарративу, мало б належати до ключової функції держави й пріоритетного завдання громадянського суспільства, провідним інститутом якого в гуманітарній царині є система товариств «Просвіта».

У такі скрутні й водночас доленосні часи боротьби з російським загарбником на перший план виступає просвітництво як засіб усвідомлення українським суспільством причин свого нинішнього становища та шляхів виходу з нього без успадкованих і набутих негативів. Саме просвітництво покликане зробити переворот у свідомості

переважної більшості населення, яке має врешті стати державницьким народом. Створення й реалізація цільових програм просвітницької роботи, видавничої діяльності, організація лекційної пропаганди національної ідеї як ідеологічного стрижня ідентифікації суспільства – такими є насправді завдання «Просвіт», вирішення яких потребує нової організаційної бази відповідно до умов цифровізації та глобалізації сучасного світу. Отже, українське ядро ідентичності, побудоване на основі історичної та культурної самобутності українського народу, повинно отримати сучасну дієву громадянську оболонку в актуальній організаційній формі товариств «Просвіта». Багато просвітян від Слов'янська і до Рівного, від Харкова і до Ужгорода, від Чернігова і до Миколаєва прекрасно розуміли, що Громадська організація «Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка» створена за моделлю громадської організації піонерсько-комсомольського типу, що не відповідає запитам сьогодення ні за формою, ні за змістом діяльності. І це не дивлячись на безпідставне зарахування її самої до спадкоємиці «Просвіт» кінця ХІХ – початку ХХ століть. Однак у цілому просвітянський загал залишався пасивним.

Нові підходи в просвітництві були підсумовані після дворічної дискусії (2020–2022 рр.) в групі просвітян-реформаторів наступним чином: завдання нині полягає у вирішенні двоєдиної задачі – консолідації відновленої мережі товариств «Просвіта» у всеукраїнській громадській спілці та інтеграції «Просвіт» до владних інститутів на всіх рівнях [3]. Було обґрунтовано потребу в реорганізації всеукраїнської «Просвіти» на підставі Закону «Про громадські об'єднання», який дає змогу товариству, перетвореному на громадську спілку, залучати до членства юридичних осіб. «Просвіти» зможуть мобілізувати таким чином матеріальні засоби для оплати праці фахівців та проведення заходів попри відсутність, поки що, бюджетного фінансування та доступу до користування державним і громадським майном.

Проблема з монополією влади права на доступ до громадського майна й фінансових ресурсів не сьогоднішня. Це успадкована ще від радянської часів ситуація, не врегульована досі ні на державному, ні на місцевому рівнях. Розв'язувати проблему потрібно системно: творити доступний громадський простір, насамперед на основі наявного комунального майна; надавати можливість користуватися ним відповідно до цільового призначення такого майна та статутної мети громадських об'єднань, у ширшому розумінні –

інститутів громадянського суспільства. «Ще одним викликом є недостатній рівень розвитку інфраструктури для ефективного функціонування інститутів громадянського суспільства (ресурсні центри, заклади освіти, навчально-методичні установи, консультаційні та юридичні служби тощо). Зберігається розрив між спроможністю інститутів громадянського суспільства, які працюють на національному та місцевому рівнях, ускладнений доступ останніх до комунікації, мережування, обміну ресурсами» [4]. Отже, залишається тільки побажати місцевим органам влади ухвалити необхідні рішення! Потрібні реальні механізми взаємодії з владою, включно з фінансуванням на паритетних умовах – і від самих «Просвіт», і з бюджетів громад. Досі схожі ініціативи виходили від самої влади, яка під себе ж та від імені місцевих громад творить псевдопартнерські структури з повним бюджетним фінансуванням і наданням їм майна на безоплатній основі. Неefективність такого підходу засвідчує стан закладів гуманітарної сфери в територіальних громадах, який характеризується їхнім суттєвим скороченням, що особливо загрозливо в умовах ідеологічно-інформаційної експансії РФ та глобалізації гуманітарного простору загалом. Творення «Просвіт» у територіальних громадах зі статусом юридичної особи сприятиме розробленню власних кошторисів та відкриттю власних рахунків у банках. Це дозволить їм також отримувати грантові кошти. Водночас всеукраїнський статус спілки «Просвіт» надасть змогу фінансувати її апарат на різних щаблях адміністративно-територіального устрою: всеукраїнському, обласному, районному.

Одним із центрів українського просвітницького руху був і є Ніжин. Наочно це проявилось в заміні організаційної форми місцевої громадської організації як відокремленого підрозділу всеукраїнського товариства на самостійну громадську спілку зі своїм статутом, який за формою і змістом не тільки відповідає букві нинішнього законодавства, але й покликаний подати усій просвітянській спільноті країни приклад виходу з глухого кута, у який завело використання організаційної моделі комуністичних часів, прикрашеної гаслами незалежності та прогресу.

8-го грудня 2022 року в день народження Товариства «Просвіта» у Львові (1868 р.) відбулися установчі збори засновників Громадської спілки «Ніжинське товариство «Просвіта»». Ними стали вісім юридичних осіб приватного права: Ніжинська міськрайонна благодійна організація «Благодійний фонд «Ніжен»», Асоціація «Об'єднання підприємств Ніжинщини», Товариство з обмеженою

відповідальністю «Стікс-Ко», релігійні організації, зареєстровані в м. Ніжині: релігійна громада Парафії Всіх Святих і релігійна громада Спасо-Преображенська парафія Православної Церкви України; релігійна громада Святих Рівноапостольних Володимира та Ольги Української Греко-Католицької Церкви; місцева християнська церква повного євангелія «Царство віри»; Ніжинське козацьке товариство «Ніжинський козацький полк» Українського козацтва». Після здійснення державної реєстрації Ніжинської «Просвіти» до утвореного в ній осередку ввійдуть фізичні особи – члени колишньої Ніжинської міської громадської організації «Ніжинське міське об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка». У такому потужному складі, а до спілки долучиться ще ряд організацій та окремих осіб, Ніжинська «Просвіта» зможе запропонувати всім 17 громадам Ніжинського району співпрацю в реалізації гуманітарних проєктів, зокрема сприяння в утворенні Історико-культурного заповідника під назвою «Ніжин – полкове місто Війська Запорозького», перетворення Ніжинського міського будинку культури (приспосованої храмової споруди) на Духовно-просвітницький центр, зрушити з місця реалізацію плану побудови Палацу культури в міському парку імені Тараса Шевченка та багато іншого корисного. Ухвалення й виконання заходів потребуватиме участі й контролю з боку Ніжинської «Просвіти». Правовою базою таких стосунків є загальнодержавні й місцеві нормативно-правові акти, спрямовані на виконання Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки. Для закріплення ідеологічної функції «Просвіти», яка полягає в генеруванні та просуванні ідеології державотворення українського народу згідно з Декларацією про державний суверенітет України, на часі **ініціювання підготовки спеціального Закону України «Про товариства «Просвіта»** [5]. Створення окремого закону не є чимсь новим, адже, наприклад, існує окремий закон про творчі спілки. На підставі майбутнього закону «Про товариства «Просвіта» постановою КМУ визначатиметься кількість штатних одиниць у них на всеукраїнському, обласному, районному рівнях, фінансованих із держбюджету. Маючи законо-давчі повноваження й фінансове забезпечення, комісії спілки «Просвіт» братимуть участь у координаційних радах міністерств гуманітарного спрямування для вироблення їхньої політики та контролю за її впровадженням. Відповідно такі ради створюватимуться на обласному й районному рівнях. Створення комісій «Просвіт» передбачене в проєкті статуту Громадської спілки «Всеукраїнське

об'єднання «Просвіта», який разом із юридичними рекомендаціями щодо реорганізації ГО ВУТ «Просвіта» імені Тараса Шевченка подано в «Білій книзі «Просвіти» для ознайомлення просвітянського загалу [6]. Що такі наміри мають реальне підґрунтя, засвідчує досвід сусідніх слов'янських країн, де успішно діють подібні до наших «Просвіт» громадські об'єднання зі спільним найменуванням «Матиця» з додаванням до неї назви країни чи її частини – словацька, чеська, моравська, сілезька, хорватська, словенська, сербська тощо, деякі з яких мають гарантії діяльності на законодавчому рівні.

Виконуючи політичну функцію формування громадянської позиції в стосунках із владою, «Просвіти» сприятимуть творенню заможного, культурного, патріотичного суспільства в економічному, соціальному та культурному аспектах. Тому характеризувати систему «Просвіт» слід як ідеологічну структуру за метою та громадсько-політичну – за методами діяльності [7].

Так, представники організацій – учасників ГС «Ніжинське товариство «Просвіта» стануть членами Комісії з ідеологічних питань міської ради, яка буде опікуватися просуванням ухвал відповідних рішень Ніжинської міської ради. Підготовча робота в цьому напрямку вже здійснюється, не дивлячись на зволікання міської влади у схваленні такої важливої ініціативи.

Звісно, варіантів співпраці оновлених «Просвіт» із владою може бути безліч у залежності від пріоритетів у кожній громаді. Головне, щоб вони були на такому організаційно-правовому рівні, який би дозволяв їм брати участь у проведенні державної політики у відповідності з духом і буквою принципів і правил громадянського суспільства.

Ми впевнені, що задумане вийде, адже наше гасло: згуртування і співпраця! [8] Під згуртуванням розуміємо консолідацію громадських державотворчих сил, а під співпрацею – інтеграцію просвітянської спільноти до владних структур у державотворчій справі.

Література

1. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький. Київ : ІПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022, с.467.

2. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022., С. 361–380.

3. Біла книга «Просвіти» / Упоряд. М. П. Шкурко. Ніжин: Видавець Лисенко М. М. 2022. С.12.

4. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки. Розділ 2. Створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку інститутів громадянського суспільства. Обґрунтування напряму / Затверджено Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

5. Біла книга «Просвіти» / Упоряд. М. П. Шкурко. Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2022., С. 61.

6. Біла книга «Просвіти» / Упоряд. М. П. Шкурко. Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2022., С. 13–14.

7. Біла книга «Просвіти» / Упоряд. М. П. Шкурко. Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2022., С. 18.

8. Ніжинський вісник. № 39–41 (147448). *Нова Просвіта* № 13 (394). 2022. С. 2.

References

1. Pyrozhkov, S. I., Mayboroda, O. M., Khamitov, N. V., Golovakha, E. I., Dembitsky, S. S., Smoliy, V. A., Skrypnyuk O. V. & Stoetsky, S. V. (Eds.). (2022). *Natsionalna stiikist Ukrainy: stratehiia vidpovidy na vyklyky ta vyperedzhennia hibrydnykh zahroz: natsionalna dopovid* [National Resilience of Ukraine: Hybrid Threats Challenge Response and Prevention Strategy: National Report]. Kyiv: Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine Publ. [in Ukrainian].

2. Rafalskyi, O. (supervisor), Ya. Kalakura (scientific editor), Kalakura O., Yurii, M. (Eds.). (2022). *Tsyvilizatsiina identychnist ukrainstva: istoriia i suchasnist* [Civilization Identity of Ukraine: History and Modernity]. Kyiv: Kuras Institute of Political and Ethnic Studies Publ. [in Ukrainian].

1. Shkurko, M. P. (Eds.). (2022). *Bila knyha «Prosvity»* [«Prosvita» White Book]. Nizhyn: Publisher M. M. Lysenko [in Ukrainian].

3. *Natsionalna stratehiia sprianni rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini na 2021–2026 roky. Rozdil 2. Stvorennia spriyatlyvykh umov dlia formuvannia ta instytutsiinoho rozvytku instytutiv hromadianskoho suspilstva. Obgruntuvannia napriamu* [National Strategy for Promoting Civil Society Development 2021–2026. Section 2. Creating favorable conditions for the formation and institutional development of civil society institutions. Justification of the direction] / Approved by the Decree of the President of Ukraine of September 27, 2021 №. 487/2021. Access mode: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> [in Ukrainian].

4. Shkurko, M. P. (Eds.). (2022). *Bila knyha «Prosvity»* [«Prosvita» White Book]. Nizhyn: Publisher M.M. Lysenko [in Ukrainian].

5. Shkurko, M. P. (Eds.). (2022). *Bila knyha «Prosvity»* [«Prosvita» White Book]. Nizhyn: Publisher M.M. Lysenko [in Ukrainian].

6. Shkurko, M. P. (Eds.). (2022). *Bila knyha «Prosvity»* [«Prosvita» White Book]. Nizhyn: Publisher M.M. Lysenko [in Ukrainian].

7. Nizhynskyi Visnyk. 39–41(147448) *Nova Prosvita-new education* 13 (394). 2022 [in Ukrainian].

Shkurko M. P.

Chairman of the Public Union «Nizhyn Society «Prosvita»»

The Twofold Task of the New «Prosvita»

The paper deal with the role of «Prosvita» societies in modern conditions of the enemy's application of psychological operations (PSYOP) in the Ukrainian information space. The need to solve the two – part problem – consolidation of the restored network of «Prosvita» societies in the all – Ukrainian public union and the integration of «Prosvita» societies into power institutions at all levels – is substantiated.

Key words: national resilience, psychological operations (PSYOP), «Prosvita» societies, public union, consolidation, integration.